

קונפורמיזם ואינדיבידואליזם בנבואה / מיכה גודמן

"וַיֵּאָסֶף שְׁבַעִים אִישׁ מִזְקְנֵי הָעָם וַיַּעֲמֵד אֹתָם סְבִיבַת הָאֵהָל. וַיֵּרָד ה' בְּעַנְנֵי וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיֵּאָצֵּל מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עַל שְׁבַעִים אִישׁ הַזְּקֵנִים וַיְהִי כְּנֹחַ עָלֵיהֶם הָרוּחַ וַיִּתְּנָבְאוּ וְלֹא יָסֹפֶר"

במדבר יא כד – כה.

נביאי ישראל היו אינדיבידואלים. הם התנבאו מחוץ לחברה וכנגד הממסד. הבדידות היא אחד ממאפייניו הבולטים של הנביא. אולם פרשת בהעלותך מציגה מודל אחר של נבואה: התנבאות קולקטיבית וממוסדת. התנבאות קהילתית שאינה חותרת תחת הממסד אלא מהווה את הממסד עצמו. שבעים זקנים אלו נהפכים ברגע התנבאותם לשותפיו של משה בהנהגת האומה. המחשבות הבאות מוקדשות לרעיון ההתנבאות הקהילתית המופיע בפרשה.

בספר מלכים א' כ"ב מתוארת התארגנותם למלחמה משותפת של ישראל ויהודה. במסגרת ההכנות מבקש מלך יהודה ממלך ישראל לשאול את הנביאים מהם תוצאות הקרב שהם חוזים. מלך ישראל נענה לבקשתו ופונה אל קהילת נביאיו. בחזונו המשותף צופים ארבע מאות הנביאים בניצחון צבאי גדול לצבאות ישראל ויהודה. אולם יהושפט מלך יהודה ממאן לתת אמון בנבואתם של ארבע מאות הנביאים ושואל: "האין פה נביא לה' עוד?". בתלמוד אנו מוצאים הסבר לספקנותו של יהושפט: *וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁפָט הַאִין פֹּה נְבִיא: לֵה' עוֹד? אָמַר לֵיה: הֲאֵיכָא כֹּל הַנִּי? – אָמַר לֵיה: כִּךְ מְקוּבְלֵי מִבֵּית אַבִּי אַבָּא: סִיגוֹן אַחַד עוֹלָה לְכֶמָה נְבִיאִים, וְאִין שְׁנֵי נְבִיאִים מִתְּנַבְאִים בְּסִיגוֹן אַחַד.*

סנהדרין, דף פט א

הסגנון האחיד של ארבע מאות הנביאים הוא שעורר את חשדו של יהושפט מלך יהודה. מסתבר שהתלמוד מתאר מסורת על פיה, קונצנזוס נבואי אינו סימן לאמיתות הנבואה אלא להיפך, לשקריותה. הנבואה היא אמנם העברה של דבר ה' אל האדם דרך הנביא אך כלשונו של ר' אברהם יהושע השל: "הנביא איננו מיקרופון". עולמו הסובייקטיבי של הנביא נמצא בתוך הנבואה עצמה. זו הסיבה לכך שישנם הבדלים בסגנון ובנוסח בין כלל נביאי ישראל. מחיקת עולמו האינדיבידואלי של הנביא איננה ערובה לאמיתות הנבואה. היפוכו של דבר - היא סימן ההיכר לנבואת שקר! רק נביאי השקר מתנבאים בסגנון אחיד. לעומת הקולקטיביות של נביאי השקר, נביאי ה' מתנבאים באופן אינדיבידואלי.

המתקפה כנגד הקונפורמיזם עברה מהנביאים לחכמים. קונפורמיזם פירושו שהאדם אינו הוגה את מחשבותיו שלו, אלא של החברה אליה הוא משתייך. מבלי לדעת, מפנים הקונפורמיסט באופן מלא את הדעות המקובלות בחוגים בהם הוא פועל. הקונפורמיסט הוא אדם שחושב את המחשבות של הקהילה שלו אך חווה אותם כמחשבותיו שלו. התלמוד במסכת סנהדרין עוסק בשאלת כמות הדיינים שיש להושיב בדין בהתאם לשאלה העומדת לדיון. בדיני ממונות מספיקים שלושה חכמים, אולם בדיני נפשות יש צורך בעשרים ושלושה. נראה שככל שמספר המשתתפים בדיון רב יותר כך מידת האמון שניתן לתת בהכרעת הדין גדלה אף היא. על כן בסוגיות רגישות יש להגדיל את כמות המשתתפים. הגמרא שואלת מה קורה אם ישנו קונסנסוס מלא בדיני נפשות. מה קורה אם בית הדין כולו מסכים פה אחד בסוגיה מסויימת. באופן מפתיע, על פי התלמוד, יש לדחות על הסף הכרעה שהוכרעה מתוך הסכמה מלאה. נראה שהתלמוד חש כי אחדות דעים היא סימן היכר להיעדרו של דיון אמיתי. העדרה של הטרוגניות מעידה על כך שלא התקיים דיון שאיפשר לכל המשתתפים לבטא את דעתם שלהם באופן מלא. התלמוד מעצב עולם משפטי המאמין בקשר שבין ריבוי משתתפים לאמינות ההכרעה. אך בד בבד עם גדילת ציבור החכמים, יש להגן על עולמם הפרטי של אותם החכמים. ההלכה לוחמת נגד יצירת הלך רוח של ציבור שיסחוף אל תוכו את עמדות היחידים שבאותו ציבור. נביאים המתנבאים כאחד הרי הם נביאי שקר. חכמים המכריעים כאחד נפסלים. המסורת נלחמת בקונפורמיזם.

התנבאותם של שבעים הזקנים עומדת בניגוד גמור לרוח המקראית הסולדת מהתנבאות קהילתית. אולם גם בפרשיה זו מופיעה נבואה חתרנית. נבואתם של אלדד ומידד.

"וַיִּשְׁאָרוּ שְׁנֵי אַנְשֵׁים בְּמַחְנֶה שֵׁם הָאֶחָד אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִיָּדָד וַתִּנַּח עֲלֵהֶם הַרוּחַ וְהֵמָּה בְּכַתְּבִים וְלֹא יָצְאוּ הָאֱהָלָה וַיִּתְנַבְּאוּ בְּמַחְנֶה"

במדבר יא. כו – כז.

התנבאותם מחוץ לגבולות הממסד הוציאה את המקורבים לשלטון משלוותם :

"וַיֵּרָץ הַנָּעַר וַיִּגְדַּל לְמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֶלְדָּד וּמִיָּדָד מִתְנַבְּאִים בְּמַחְנֶה. וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן מִשְׁרַת מֹשֶׁה מִבְּחִרָיו וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי מֹשֶׁה כְּלָאִם."

שם. כח

רש"י בחר לחרוג מפשרטם של כתובים בפירושו לפסוק זה. בהסתמכו על מקור תלמודי כותב רש"י שדרישת יהושע איננה לכלוא את הנביאים אלא את נבואתם. "הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם".

1. מהו לדעתכם התהליך הפסיכולוגי שיעברו הנביאים לדברי רש"י?

2. "המקנא אתה לי ומי יתן כל עם ה' נביאים כִּי-יתן ה' את רוחו עליהם". האם בתגובתו של משה ליהושע ישנו רמז לנחיתות של הנבואה של שבעים זקנים המתנבאים מרוחו של משה?